

*Баранівський В. Ф., доктор філософських наук, професор,
професор кафедри суспільних наук НАОУ
імені Івана Черняхівського (м.Київ)*

СУТНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЛУЖБИ ЗА КОНТРАКТОМ

В статті висвітлюються зміст та завдання психологічного супроводження професійної підготовки військовослужбовців служби за контрактом. Психологічне супроводження професійної підготовки розглядається на 3-х етапах: адаптаційному, інтенсифікаційному та ідентифікаційному та на стадії професіоналізації.

Ключові слова: психологічне супроводження, психологічна підтримка, психологічна допомога, військовослужбовці, військовослужбовці служби за контрактом, професійна підготовка, етапи професійної підготовки, форми психологічного супроводження.

В статті освещаются содержание и задачи психологического сопровождения профессиональной подготовки военнослужащих службы по контракту. Психологическое сопровождение профессиональной подготовки рассматривается на 3-х этапах: адаптационном, интенсификационном и идентификационном и на стадии профессионализации.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, психологическая поддержка, психологическая помощь, военнослужащие, военнослужащие службы по контракту, профессиональная подготовка, этапы профессиональной подготовки, формы психологического сопровождения.

Постановка проблеми. Прискорення процесу професіоналізації Збройних Сил України, перехід всієї системи комплектування військовослужбовцями на контрактну основу актуалізує питання щодо професійного відбору та психологічного супроводження зазначеної категорії військовослужбовців.

Аналіз досліджень та публікацій. Прогнозування професійної придатності військовослужбовців засновано на системній, комплексній оцінці людини як біосоціальної істоти. Очевидна необхідність узагальнюючих уявлень про сукупність властивостей індивідуальності, які мають бути орієнтиром при оцінці окремих індивідуальних особливостей. Будь-які спроби подібної систематизації не можуть обійти проблему соціального та біологічного в людині, тобто співвідношення властивостей, у детермінації яких переважають соціальні або біологічні фактори. У вирішенні цієї проблеми потрібно покладатися на досягнення сучасної психології, психофізіології, усього комплексу наук про людину (В. Бодров, М. Корольчук та ін.). З урахуванням зазначеного проблеми психологічного супроводження професійної підготовки військовослужбовців в останні роки досліджували Р. Бакуменко, О. Макаревич, В. Невмержицький, В. Осьодло, О. Хміляр та ін..

Мета статті. В пропонованій статті ставимо за мету привернути увагу зацікавлених осіб до основних положень психологічного супроводу професійної підготовки військовослужбовців – контрактників.

Виклад основного матеріалу. Під психологічним супроводженням професійної діяльності військовослужбовців служби за контрактом розуміється сукупність заходів спрямованих на підтримку професійної придатності, психологічної готовності до професійної діяльності та стійкості до впливу стрес-факторів службово-бойової обстановки.

Психологічне супроводження складається з двох компонентів: психологічної підтримки; психологічної допомоги.

Під психологічною підтримкою розуміється комплекс психологічних заходів для підтримки здатності військовослужбовців служби за контрактом протистояти негативному впливу в процесі виконання службових обов'язків та виконувати поставлені завдання. При цьому головною метою психологічної підтримки має бути попередження появи індивідуальних та групових негативних психічних станів.

Психологічна допомога, являє собою комплекс заходів, спрямованих на

Питання психології

безпосереднє подолання впливу негативних факторів в процесі службової діяльності, що здатні травмувати психіку військовослужбовців.

Психологічне супроводження дозволяє управляти професійним ростом та кар'єрою військовослужбовців - контрактників, планувати підвищення їх кваліфікації, створювати резерв на висування.

Психологічне супроводження включає в себе:

- головну мету;
- суб'єкт та об'єкт психологічного супроводу;
- психологічне супроводження на етапах діяльності;
- форми, методи і засоби психологічного супроводу.

Мета психологічного супроводу полягає в підтримці надійного функціонування психіки військовослужбовців, уміння самостійно долати виникаючі труднощі, відповідально відноситись до своїх професійних обов'язків у різних умовах професійної діяльності. Ця складова психологічного супроводження охоплює моральну сферу діяльності, усі рівні психіки – свідомий (раціональний), емоційно-почуттєвий, підсвідомий (інстинктивний). Метою психологічного супроводження професійної діяльності військовослужбовців за контрактом є високий рівень психологічної готовності військовослужбовців за контрактом в будь-яких умовах оперативно-службової діяльності.

Серед суб'єктів психологічного супроводу особлива роль належить офіцерському складу військової частини, який, завдяки своїм службовим повноваженням та психологічній компетентності, здатний свідомо та цілеспрямовано реалізовувати заходи, що спрямовані на підвищення рівня психологічної готовності підлеглого особового складу, і сприяти ефективному виконанню ними завдань. Крім цього, такими суб'єктами також можуть стати молодші командири та товариші по службі. Об'єктами психологічного супроводу, виступають психічні процеси та психічні стани особистості військовослужбовців за контрактом.

У результаті цього формується та підтримується психологічна готовність, що і забезпечує ефективне виконання завдань професійної діяльності.

Завдання психологічного супроводження військовослужбовців служби за контрактом полягають у:

- психодіагностиці індивідуально-психологічних властивостей особистості та її психічних станів;
- інформаційно-психологічному супроводженні професійної діяльності в цілому та окремих її етапів від моменту підписання контракту до закінчення терміну його дії та звільнення у запас – вибір військової спеціальності, профадаптація, професіоналізація, профдеформації тощо;
- наданні психологічної підтримки у подоланні труднощів професійної діяльності;
- професійній реабілітації у випадку тривалої перерви професійної діяльності (тривале лікування, відрадження тощо);
- профілактиці професійних деформацій і попередження їх розвитку.

Реалізація завдань психологічного супроводження можлива при використанні технології оптимізації професійної діяльності, яка базується на єдності чотирьох функцій:

- діагностичної (діагностика суті проблеми, що виникла);
- інформаційної (інформування про проблему та шляхи її вирішення);
- консультативної (консультації на етапі прийняття рішення та напрацювання плану вирішення проблеми);
- корекційної (первинної допомоги на етапі реалізації плану рішення).

Зазначені функції включають в себе:

- діагностику проблеми;
- технології формування та підтримки психологічної аутокомпетентності;
- тренінги особистісного та професійного розвитку та саморозвитку;
- моніторинги соціально-професійного розвитку (процес спостереження, оцінки та прогнозу психологічного стану особистості, що включає в себе комплекс діагностичних методик, які забезпечують контроль сформованості професійно-важливих характеристик);

психологічне консультування з проблем соціально-професійного розвитку;

Питання психології

особистісно-орієнтовані тренінги підвищення соціально-професійної та психологічно-педагогічної компетентності;

тренінги самоуправління, саморегуляції емоційно-вольової сфери та самовідновлення особистості;

ретроспекцію професійного життя (метод психобіографії);

проекування альтернативних сценаріїв професійного життя.

Основні завдання і напрями психологічного супроводження військово-професійної діяльності військовослужбовців служби за контрактом реалізуються на трьох рівнях: організаційно-управлінському (бригада – батальйон), соціально-психологічному (первинні військові колективи – рота – батарея – бойова частина), індивідуально-особистісному.

Психологічне супроводження на етапі професійної підготовки зводиться до створення умов для повноцінного професійного становлення особистості, наданню своєчасної підтримки, а при необхідності і здійсненні корекції професійної підготовки.

Мета – підтримка психологічної стійкості під час професійного навчання.

Під психологічною підтримкою розуміється комплекс психологічних заходів спрямований на підтримку бажання оволодіти обраною військовою професією військовослужбовцями служби за контрактом та уміння протистояти негативному впливу в процесі навчання. При цьому головною метою психологічної підтримки має бути попередження появи негативного ставлення до оволодіння обраною професією.

Психологічна допомога, являє собою комплекс заходів, спрямованих на безпосереднє подолання впливу негативних факторів пов'язаних з професійною підготовкою.

Психологічне супроводження базується на:

врахуванні потреби особистості в самоорганізації та саморозвитку;

визнанні пріоритету індивідуальності, самоцінності майбутнього контрактника;

співвіднесені психотехнологій супроводження з закономірностями професійного становлення особистості.

Психологічне супроводження професійної підготовки здійснюється на трьох її етапах: адаптаційному, інтерсифікаційному та ідентифікаційному.

На кожному з яких психологічне супроводження має свою специфіку.

На етапі адаптації військовослужбовці за контрактом пристосовуються до умов та змісту навчального процесу, засвоюють нову соціальну роль, налагоджують взаємовідношення один з одним та педагогами. Психологічне супроводження полягає у наданні новоприбулим допомоги в адаптації до нових умов життєдіяльності.

Завдання психологічного супроводження:

діагностика готовності до військово-підготовче-пізнавальної діяльності, мотивів військової підготовки, ціннісних орієнтацій, соціально-психологічних установок;

підтримка розвитку пізнавальних намірів та регуляції своєї життєдіяльності;

підтримка у подоланні труднощів військового життя та встановленні комфортних взаємостосунків з товаришами по службі та командирами;

консультування тих, хто розчарувався в обраній спеціальності;

корекція професійного самовизначення при компромісному виборі професії.

На етапі інтесифікації відбувається розвиток загальних та спеціальних здібностей військовослужбовців-контрактників, інтелектуальна, емоційно-вольова регуляція, а також розвиток відповідальності за своє становлення до служби та самостійності.

Завдання психологічного супроводження:

діагностика особистісного та інтелектуального розвитку;

підтримка позитивного ставлення до світу та до себе;

розвиток самостійності та впевненості в собі;

підтримка у вирішенні проблем взаємостосунків з молодшими, рівними та старшими за званнями військовослужбовцями.

На завершальному етапі професійної підготовки – етапі ідентифікації – важливого значення набуває формування професійної ідентичності, готовності до майбутньої

практичної діяльності з обраною спеціальності. Завданнями психологічного супроводу на цьому етапі є:

- діагностика професійних здібностей;
- підтримка професійної свідомості, соціального та професійного інтелекту;
- розвиток емоційно-вольової сфери, психологічних якостей необхідних для засвоєння професії;

- підтримка у знаходженні сенсу майбутньої діяльності;

- консультування з питань інтимних та сімейних стосунків;

- розвиток здатності до професійної самопрезентації. Під останньою розуміється здатність справити позитивне враження при прибутті на місце служби і входженні в професійну групу. Вона визначається високою самооцінкою, впевненістю у собі, почуттям власного контролю та особистої гідності.

До технологій супроводження належить: розвиваюча діагностика, психологічне консультування, корекція особистісного та інтелектуального профілю. Розвиваюча діагностика – визначення характеристик особистості, що детермінують її психологічний потенціал і вибір на цій основі найбільш продуктивного шляху його розвитку та підвищення.

Психологічне супроводження на стадії професіоналізації полягає в підтримці військовослужбовців-контрактників у їх подальшому професійному рості (набутті досвіду, удосконаленні кваліфікації, досягненні вершин професіоналізму), підвищенні кваліфікації, в підтримці при переживанні труднощів, невдоволеності службою, в конфліктних ситуаціях, при звільненні.

Психологічна підтримка розглядається як комплекс оперативних психологічних заходів для підтримки спроможності військовослужбовців військової служби за контрактом протистояти негативному впливу факторів професійної діяльності та займатись подальшим професійним розвитком. Психологічна допомога, являє собою комплекс заходів, спрямованих на безпосереднє подолання впливу негативних факторів професіоналізації, що здатні завдати збитки психічному здоров'ю військовослужбовця.

Мета психологічного супроводження на стадії професіоналізації –забезпечення взаємоузгодження та взаємодії військовослужбовця за контрактом та військового підрозділу в професійному становленні.

Планове психологічне супроводження здійснюється в наступних професійно-значимих ситуаціях:

- при проведенні атестації та кадрових переміщеннях;

- перед виконанням бойової та особливо відповідальної діяльності;

- перед направленням на навчання;

- при висуванні у кадровий резерв.

Завдання психологічного супроводження:

- комплектування підрозділів (екіпажів, чергових змін) на основі психологічної сумісності військовослужбовців служби за контрактом, особливостей їх міжособистісних стосунків, добового життєвого циклу, рівня всебічної підготовки, досвіду та інших чинників;

- постійний контроль за перебігом, змінами та проявами психічних процесів, станів, утворень, якостей особового складу військових підрозділів;

- підтримання психологічної готовності та здатності особового складу виконувати свої обов'язки;

- зниження сили прояву дезадаптуючих факторів військово-професійної діяльності;

- підтримання та відновлення у особового складу психологічних якостей, які забезпечують високу психологічну стійкість при виконанні професійних завдань;

- проведення занять за методиками саморегуляції та вольової мобілізації або психологічної релаксації особового складу після сильних нервово-психічних навантажень;

- аналіз та прогнозування стану стомленості особового складу та вироблення рекомендацій командирів щодо проведення заходів по його зниженню;

- психологічне вивчення функціонального стану й працездатності військовослужбовців підрозділів за прямими та побічними показниками через кожних 2-3 тижні несення служби, а також осіб на яких було найбільше навантаження у період виконання завдань;

Питання психології

створення соціально-психологічних умов для виконання поставлених завдань підготовки;

попередження та усунення "кар'єрних тупиків", в яких практично немає можливостей для розвитку військовослужбовця за контрактом;

формування та уточнення критеріїв професійного росту, підвищення кваліфікації, що стосується кар'єри;

допомога у набутті особистісного сенсу професійної діяльності та підтримка у важкі моменти професійного життя;

вивчення та оцінка професійного потенціалу контрактника;

систематичне ознайомлення військовослужбовця за контрактом з перспективами на короткочасний та довгочасний періоди;

встановлення необхідного рівня професійної компетентності для посадового просування;

надання допомоги військовослужбовцям служби за контрактом у підготовці резюме про себе та свої можливості.

оцінка професійно-значимих психологічних та психофізіологічних властивостей та вмінь кандидата на вакантну посаду;

психологічна підтримка безконфліктного входження спеціаліста в нове військово-професійне середовище;

психологічне сприяння у подоланні труднощів об'єктивного та суб'єктивного характеру, вирішенні складних конфліктних ситуацій, встановленні емоційно сприятливих взаєностосунків тощо;

підготовка обґрунтованих пропозицій з професійного розвитку військового спеціаліста;

ефективне використання шляхів професійного зростання;

оптимізація ергономічних умов діяльності;

психологічне обґрунтування перспектив професійного зростання;

забезпечення професійного самозбереження та психологічної безпеки спеціалістів.

До основних форм супроводження професійного зростання належать:

діагностика професійно-психологічного потенціалу;

аналіз факторів, що детермінують професійний розвиток: вік, професійний досвід та кваліфікація, рівень професійної освіти та підготовки, стан здоров'я, динамічність кар'єри, життєва позиція;

вивчення вектору професійної спрямованості спеціаліста: рівня домагань та самооцінки, мотивації досягнення, ціннісних орієнтацій та соціально-професійних установок;

співбесіда з питань професійного росту з військовослужбовцем та його командиром.

Психолог приймає також активну участь у визначенні профпридатності кандидата на вакантну посаду. В першу чергу, оцінюються професійно-значимі психофізіологічні властивості та вміння. В основному застосовуються тести, відповідні роботі, яку кандидату потрібно буде виконувати (тести на розрізнення кольорів, швидкість реакцій, силовий підйом, координація рук, ніг тощо). Оцінюється також рівень розвитку окремих психічних здібностей, уваги, пам'яті, мислення. В залежності від особливостей професійної діяльності проводиться оцінка особистісних якостей з використанням психодіагностичних тестів.

Для проведення цих процедур важливо, щоб кандидат на посаду зрозумів, що відбір проводиться в його ж інтересах, так як забезпечить в подальшому безаварійну роботу, дозволить уникнути травматизму, підвищить задоволеність працею, ефективність професійної діяльності.

Участь психолога в оцінці кандидата на посаду полягає в проведенні співбесіди і діагностики. Але найголовніше – забезпечити безконфліктне входження спеціаліста в нове військово-професійне середовище.

Після підписання контракту психолог-консультант може разом з військовослужбовцем за контрактом визначити перспективи професійного зростання. Професійне просування припускає досягнення визнаного високого професійного статусу, професіоналізацію, ріст професійної компетентності, досягнення певного соціального статусу в професійній діяльності, що супроводжується заняттям певних посадових посад.

Обговорюється також і професійне переміщення (вертикальне, горизонтальне,

центробіжне). Вертикальне переміщення орієнтоване на перехід на більш високу ступінь структурної ієрархії. Горизонтальне може розглядатися як переміщення в іншу функціональну область діяльності, або виконання певної службової ролі в ланці, що не має жорсткого формального закріплення в організаційній структурі, або розширення чи ускладнення задач у даній ланці. Центробіжне переміщення представляє собою рух до ядра, керівництва організації; окремі важливі доручення керівництва.

Висновки. Таким чином сутність та завдання психологічного супроводження професійної підготовки військовослужбовців служби за контрактом полягають в проведенні заходів спрямованих на

підтримку професійної придатності, психологічної готовності до професійної діяльності військовослужбовців служби за контрактом та забезпеченні їх стійкості до впливу стрес-факторів службово-бойової обстановки.

Психологічне супроводження професійної підготовки військовослужбовців служби за контрактом необхідно здійснювати на всіх етапах їх професійної діяльності.

Психологічне супроводження професійної підготовки військовослужбовців служби за контрактом має бути тісно пов'язане із заходами соціального, культурного, ідеологічного змісту.

Література

1. Баранівський В.Ф. Ненормативні прояви психіки: теорія та практика / Баранівський В.Ф., Боднар А.Я., Терещенко Л.Ф. – К.: Вид-во ТОВ. «НВП «ІНТЕРСЕРВІС». – 2010. – 205с.
2. Баранівський В.Ф. Основні напрями застосування психологічних знань під час виконання бойових завдань в умовах збройних конфліктів / Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Військова освіта та наука: сьогодні і майбутнє», 25-26 листопада 2010 р. / Боднар А.Я., Терещенко Л.Ф. – К., ВІКНУ, 2010. – С. 121 – 124
3. Бараннік В.А. Актуальні проблеми військової психології: Навчальний посібник / В. Бараннік, В. Невмержицький. – К.: Видавництво РОСА, 2005. – 157 с.
4. Бакуменко Р. Контрактник – це далеко не професіонал // Народна армія - 2007. – 6 липня.
5. Корольчук М.С. Практикум з психофізіології військової діяльності. Навчально-методичний посібник / М. Корольчук – К., 1997. – 136 с..
6. Макаревич О.П. Психологічна підготовка особистості до поведінки у складних ситуаціях / О. Макаревич – К.: ВГІ НАОУ, 2000. – 185 с.
7. Про Державну програму переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом: Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 348 / 2002 // Слава і честь. – 2002. – 27 квітня.
8. Психологічне супроводження професійної діяльності військовослужбовців служби за контрактом у ЗС України // Звіт з НДР Шифр "Контрактник". К.: НАОУ, 2005. – 196с.

Baranivsky V., Ph.D., professor

NATURE AND OBJECTIVES PSYCHOLOGICAL SUPPORT MILITARY TRAINING SERVICE IN CONTRACT

In the article light up maintenance and task of psychological accompaniment of professional preparation of servicemen of service by contract. Psychological accompaniment of professional preparation is examined on 3th stages: to adaptation, intensification and identification and the nv stages of professionalizacii. The basic forms of accompaniment of professional growth of servicemen-contracters are rotined also.

Keywords: psychological accompaniment, psychological support, psychological help, servicemen, servicemen of service by contract, professional preparation, stages of professional preparation, form of psychological accompaniment.